

ПРАВОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ РИНКІВ ЕКОНОМІЧНИХ БЛАГ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

© Кірієнко Ю.А., 2013

Розглянуто правові аспекти функціонування ринків економічних благ в Україні. Проаналізовано ключові нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання. На підставі отриманих в результаті емпіричних досліджень функціональних параметрів товарних ринків у відкритій економіці України здійснено аналіз відповідного інституційного середовища. Використано системний підхід до правових аспектів господарської діяльності, зокрема враховані аспекти товарних ринків, що впливають із внутрішньої торгівлі та зовнішньоторговельних зв'язків.

Ключові слова: ринки економічних благ; попит та пропозиція на товарних ринках; зовнішньоекономічна діяльність; нормативно-правові акти, законодавство, Митний кодекс, конкуренція, інституційне забезпечення.

Y. Kiriienko

Lviv Polytechnic National University

LEGAL ENVIRONMENT OF GOODS' MARKET IN UKRAINE AS PART OF INSTITUTIONAL ASPECTS IN THEIR FUNCTIONING

© Kiriienko Y., 2013

The article discusses the legal issues of goods' market functioning in Ukraine. The essential aspects normative legal acts are analyzed concerning the regulation of economic agents' activities. The institutional environment was discussed and analyzed based on the previous empirical findings of the parameters of goods' market functioning. The systematic approach was used to the legal issues of economic activity on goods' market, both in terms of internal and external trade.

Key words: goods' market, demand and supply on goods' market, foreign trade, normative legal acts, legislation, Customs code, competition, institutional support.

Постановка проблеми. Численні дослідження інституційного середовища економіки засвідчили його значущість у досягненні економічної ефективності господарських процесів. За оцінками учених, добробут населення опосередковано визначається інституційною складовою, що підтверджується значенням $R = 76\%$ коефіцієнта кореляції між станом інституційного середовища та ВВП на душу населення [1, с. 36].

До складу інституційного середовища економіки країни належать формальні (законодавство та інші нормативні документи, які встановлюють „правила гри” та регулюють взаємовідносини між господарюючими суб'єктами) та неформальні інститути. У процесі дослідження товарних ринків України, а саме – механізму встановлення їх рівноваги, розглянемо шляхи вдосконалення існуючих формальних інститутів. При цьому ми не применшуємо значення неформальних інститутів, адже, як зазначає лауреат Нобелівської премії Вернон Сміт, вони є вихідними під час формування

формальних, оскільки основи дії ринкового механізму та право приватної власності притаманні людині ще до виникнення держави чи інших форм організації суспільства. Законодавство є пасивним інструментом інституційного середовища, оскільки його завдання полягає лише у формальному закріпленні поведінкових моделей, що склались у суспільстві [2]. Відповідно вільний ринок та приватна власність є невід’ємними елементами суспільства, але прийняття їх лише як формального інституту ще не є запорукою обов’язкового виконання прописаних ”правил гри” усіма економічними суб’єктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальних аспектах розвиток інституційних ідей належить таким авторам, як: Дж. Бьюкенен, М. Вебер, Т. Веблен, О. Вільямсон, Р. Коуз, Д. Норт та інші. Дослідження інституційного середовища у перехідних господарських системах проводили закордонні вчені: А. Аслунд, Р. Капелюшнікова, Я. Корнаї, Р. Нуреєва та ін. Грунтовні дослідження різних аспектів інституційного середовища належать українським ученим: З. Ватаманюк, Т. Гайдай, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Дементьєв, М. Долішній, В. Кредісов, В. Лагутін, А. Чухно, О. Яременко та ін.

Одним із завдань інституційного середовища є подолання асиметричної інформації, що виникає на ринку. Як довів у своїй статті „Ринок лимонів: невизначеність якості та ринковий механізм” лауреат Нобелівської премії 2001 р. Дж. Акерлоф, на ринку продавці мають більше інформації про якість продукції, аніж покупці, що відповідно містить додаткові елементи невизначеності у дії ринкового механізму [3]. Отже, завдання інституційного середовища полягає не лише у формуванні формальних „правил гри”, але також у збалансуванні та подоланні асиметричної інформації між економічними суб’єктами. Принциповим для інституційного середовища функціонування ринків економічних благ України є забезпечення такого поєднання правил поведінки економічних суб’єктів, які б забезпечили у довготривалій перспективі покращення добробуту громадян та відповідали б концепції людського розвитку. До того ж дія існуючого ринкового механізму, хоч і дещо спотвореного через надмірну монополізацію ринків економічних благ, посередництвом удосконалених формальних інститутів, забезпечить ефективний розподіл ресурсів та якнайповніше забезпечення потреб споживачів.

Цілі статті. Проаналізувати існуюче сьогодні інституційне середовище функціонування товарних ринків в Україні, зокрема, його правові аспекти. На підставі отриманих емпіричних досліджень особливостей ринків економічних благ в умовах відкритої економіки України сформулювати ключові аспекти удосконалення законодавства у сфері господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове середовище товарних ринків країни є фундаментом у взаємовідносинах держави та економічних суб’єктів. Його належний стан, актуальність його досліджень, поточне удосконалення щодо змінних умов у господарському житті, належне розуміння дискусійних елементів та своєчасне врегулювання суперечливих трактувань є запорукою побудови фундаменту для інституційного забезпечення ринків економічних благ.

Після здобуття незалежності в Україні складність формування інституційного середовища полягала у одночасній зміні його формальної та неформальної складових. Для функціонування товарних ринків України інституційне середовище здійснює вплив на процес розподілу ресурсів, задоволення потреб споживачів, розподілу отриманого доходу та загалом для координування взаємодії між суб’єктами попиту та пропозиції економічних благ як на мікро-, так і на макро-економічному рівні.

Першочерговими заходами в Україні були антимонопольні інституційні інструменти для закладення основ ринкового господарювання. (1990 р. – Постанова Ради Міністрів СРСР „Про заходи щодо демонополізації народного господарства”, 1991 р. – закон СРСР „Про обмеження монополістичної діяльності в СРСР”, 18.02.1992 р. – закон України „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності”, ст. 42 Конституції України, 2002 р. – закон України „Про захист економічної конкуренції”, закон України „Про

інноваційну діяльність”). Частина із перелічених нормативно-правових актів діють і сьогодні. Як зазначають дослідники, інститути конкуренції в Україні формувались у складних соціально-економічних умовах, зокрема: відсутності ринкових відносин, відсутності конкуренції, наявності державної монополії, надмірної концентрації виробництва, вузької спеціалізації підприємств та географічної обмеженості ринків [4, с. 200].

Якщо країна ставить за мету розвиток наукомістких виробництв та інноваційних технологій, то завдання полягає не лише у покращенні статистичних конкурентних переваг, як от кваліфікована робоча сила чи наявність певного обсягу капіталовкладень, а більшою мірою в економічній політиці держави. Вдале стратегічне формування належного інституційного середовища внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі є ключовим чинником для створення економічних благ, які містять високу додану вартість та інтелектуальну компоненту. Це дасть можливість привласнити більшу частину чистого доходу через удосконалену систему розподілу ресурсів. Відсутність інноваційних технологій в Україні насамперед пов'язана із людським фактором та відповідно відсутністю попиту на інноваційні стратегії з боку підприємств, а точніше, з боку власників активів, що приймають управлінські рішення [5, с. 7]. Сформовані в Україні інституційні умови сприяють максимізації особистого доходу власника активів через зниження відносних витрат ведення бізнесу, а конкурентна перевага полягає у володінні економічною владою [5, с. 12]. В Україні постала фактично проблема використання інноваційних моделей підприємництва, а не самих інноваційних технологій.

У період проведення економічних та соціальних реформ в Україні інституційне середовище характеризувалось слабкістю та неналежною координацією між собою новостворених формальних інститутів. У таких умовах у господарських системах виникають стійкі інституційні пастки [6, с. 182]. Інституційна пастка (поняття, запропоноване російським ученим В.М. Полтеровичем) – це неефективна стійка норма інституту господарських відносин [6, с. 178.]. На товарному ринку України у посттрансформаційний період усе ще спостерігаються системні інституційні пастки, які створюють додаткові ризики у діяльності господарюючих суб'єктів. До таких належать корупційні дії, штучні адміністративні бар'єри, ухилення від сплати податків, бартерні операції тощо. Суть бар'єрів полягає у зменшенні рівня конкуренції на товарному ринку з боку існуючих господарюючих суб'єктів по відношенню до новостворених. Фактично йдеться про монополізацію та олігополізацію ринку економічних благ. Серед адміністративних бар'єрів виділяють: економічні обмеження, адміністративні обмеження, особливості ринкової інфраструктури, вертикальні об'єднання підприємств, екологічні обмеження, обмеження попиту, обсяги первинних капіталовкладень тощо.

Відомими фактами є втручання представників державних органів у сферу ціноутворення, встановлюючи на місцевому рівні граничні норми рентабельності чи торговельні націнки [6, с. 181]. Складні процедури отримання ліцензій, дозволів та інші способи регулювання підприємницької діяльності підвищують транзакційні витрати на ведення господарської діяльності, які у непрозорий спосіб відображаються на вартості кінцевого економічного блага, що відповідно обмежує права як виробника, так і споживача, адже, з одного боку, втрачається джерело отримання доходу, з іншого, – встановлення реальної (справедливої) ціни та товар.

Хоча українська економіка отримала статус ринкової та відповідно інституційний вплив державних інституцій потенційно має зменшуватись, реалії є іншими. Так, на початку 2012 р. Указом Президента України № 19/2012 р. від 19 січня „Про Державну інспекцію України з контролю за цінами” повторно створено інспекцію, у складі центральних органів виконавчої влади, основним завданням якої є виконання функцій з реалізації державної політики з контролю за цінами [7] (зокрема, на лікарські засоби). У своїй діяльності інспекція підпорядковується КМУ та Міністерству економічного розвитку та торгівлі України. Раніше така інспекція була ліквідована у 2010 р. відповідно до дії Постанови КМУ № 346 „Про ліквідацію урядових органів”, від 28 березня 2011 р. на виконання Указу Президента України „Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” №1085 від 9 грудня 2011 р. та об'єднана із Державним комітетом захисту прав споживачів (Держспоживзахист). Відповідно до Постанови КМУ № 346 втратила чинність Постанова КМУ №1432 від 13 вересня 2000 р. „Про державну інспекцію з контролю за цінами”, за

якою створювалась така інспекція. Положення про Державну інспекцію з контролю за цінами було затверджене Постановою КМУ від 13 грудня 2000 р. № 1819. Згідно з цим положенням Держцінінспекція у межах своїх повноважень надає висновки щодо розрахунків економічно обґрунтованих витрат на ринку водо-, газопостачання тощо. Система контролю за цінами та тарифами передбачає сплату штрафів у двократному розмірі необґрунтованої виручки, отриманої внаслідок порушення державної дисципліни цін. Моніторинг цін на товари здійснюється на підставі Постанови КМУ від 13 червня 2002 р. № 803. До переліку товарів, ціни на які підлягають моніторингу, не входили будівельні матеріали. До повноважень інспекції належали відстеження цін на товари, перевірка суб'єктів господарювання на предмет наявності порушень під час встановлення роздрібних цін, економічна обґрунтованість цін та тарифів. Інспекція з контролю за цінами створена відповідно до закону України „Про ціни і ціноутворення”. В такий спосіб розмежовуються повноваження між інспекцією за цінами та Антимонопольним комітетом України (АМКУ) у сфері моніторингу, дослідження та аналіз динаміки цінових процесів, надання висновків про обґрунтованість гуртово-відпускних цін на споживчі товари, здійснення декларування цін та виконання контрольно-наглядових функцій при встановленні цін та тарифів. Функції щодо проведення розслідування з питань здійснення монопольних, картельних змов між основними підприємствами-монополістами має здійснювати АМКУ. Центральний орган з контролю за цінами повинен здійснювати державне регулювання ціноутворення, а територіальні відділення, відповідно до специфіки регіону, коригувати використання певних методів за необхідності.

З погляду протидії монопольному формуванню цін на товарних ринках такі регулювальні дії є виправданими. За оцінками, втрати української економіки від монополізму становлять 4 % ВВП [8]. При цьому у 2010 р. загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні становив 0,7 % ВВП (8 млрд. грн). До того ж повторне формування окремої інституційної одиниці з питань регулювання ціноутворення є хибним, адже є прикладом частоті зміни у законодавстві. Часта зміна нормативної бази як одного із формальних інститутів господарської діяльності призводить до виникнення додаткових ризиків для економічних суб'єктів. Невизначеність, яка пов'язана як з пристосуванням до нових правил, так і з їх належним трактуванням, обмежує менеджмент підприємств у реалістичному плануванні стратегічного та тактичного характеру. При цьому короткотривалі зміни мають вплив на довгострокову перспективу, яка у такому випадку має подвійну невизначеність.

Здійснюючи оцінку існуючого інституційного середовища, варто звернути увагу на те, що деякі інструменти адміністративного впливу швидше спотворюють дію ринкового середовища, аніж створюють сприятливі умови. Інституційні обмеження виникають на внутрішньому ринку унаслідок деформації ринкового механізму, що супроводжується зловживаннями ринковою владою з боку підприємств, неповнотою інформації для учасників ринку, недосконалим регулюванням владою галузевих ринків, грошового обігу, податкової системи тощо [9, с. 78].

За дії так званого ефекту координації, чим більше економічних суб'єктів керуватиметься у своїй поведінці принципами формальних інститутів, тим меншими будуть трансакційні витрати на їх виконання та більшими трансформаційні витрати (витрати, пов'язані із зміною норми поведінки) під час їх порушення. Також за стабільного дотримання установлених формальних інституційних принципів трансакційні витрати скорочуватимуться завдяки дії ефекту навчання, що допомагає удосконалити чинний механізм виконання цих правил [6, с. 183]. Закріпленню певних норм та правил сприяє особливість зменшення трансакційних витрат та збільшення трансформаційних. У багатьох економічних та соціальних системах рівноважна траєкторія розвитку визначається багатьма чинниками. А саме: ключовими для системи є вихідні умови її рівноваги, адже від них залежить, у який стан вона повернеться під час виникнення інституційної пастки. Зазвичай система після пристосування до інституційної пастки переходить в інший рівноважний стан, який не завжди є Парето – оптимальним [6, с. 183]. Під час виникнення інституційних пасток формується неефективна рівновага, яку за умови припинення використання значною часткою економічних суб'єктів неефективних інституційних норм може змінити Парето – ефективна, що покращить становище господарюючих суб'єктів. Стійкою норма поведінки буде тоді, коли трансформаційні витрати зростатимуть при її дотриманні.

Розгляд інституційного середовища встановлення рівноваги товарних ринків України розглядаємо з погляду особливостей функціонування відкритої економіки. При цьому невід’ємним аспектом під час проведення цього дослідження є особливості досліджуваних ринків. Зокрема, на підставі емпіричних досліджень для вітчизняних ринків економічних благ були побудовані функції попиту та пропозиції (табл. 1). Завдяки отриманим результатам можна скласти сукупність потенційних напрямків, на які мають бути націлені правові аспекти інституційного середовища. Зокрема, з огляду на істотний вплив на товарні ринки та їхню результативність функціонування витрат виробництва, доцільним є врахування цієї особливості у програмах розвитку економіки країни. Крім того, як показують відповідні функціональні залежності, відкритість економіки є істотним чинником, що впливає на досягнення рівноважного стану.

Таблиця 1

Функції попиту та пропозиції основних товарних ринків відкритої економіки України

	Оцінка рівня збалансованості	Функція пропозиції	Функція попиту
Ринок с/г товарів	дефіцит	$S = 1,17 + 0,87PC$	$D = 0,03 + 0,70BВП_n + 1,01\varepsilon$
Ринок товарів видобувної промисловості	профіцит	$S = 0,19 + 0,75BВП_n + 1,33\varepsilon/ЦВ$	$D = -8,11 - 0,28BВП_n + 1,56FD$
Ринок промислових товарів	дефіцит	$S = -0,46 + 0,33PC + 0,74BВП_p - 0,51\varepsilon/ICЦ$	$D = -4,43 + 0,65BВП_n - 0,53\varepsilon + 0,70FD$
Ринок послуг	профіцит	$S = -1,52 + 0,17PC + 0,92BВП_n$	$D = -8,34 + 0,66BВП_p + 0,53\varepsilon + 0,85FD$

Джерело: складено автором, обчислення на підставі даних [10], примітки: PC – проміжне споживання; $BВП_n$ – номінальний ВВП; $BВП_p$ – реальний ВВП (номінальний ВВП, скоригований на дефлятор ВВП); ε – номінальний обмінний курс гривні до дол. США; $\varepsilon/ICЦ$ – номінальний обмінний курс, скоригований на ICЦ (Індекс споживчих цін); $\varepsilon/ЦВ$ – номінальний обмінний курс, скоригований на ЦВ (Індекс цін виробників); FD – попит країн-імпортерів.

Належні конкурентні умови діяльності суб’єктів господарювання, на нашу думку, можуть сприяти створенню передумов для зменшення витрат виробництва підприємствами.

Незважаючи на створення інституційних засад регулювання сфери природних монополій, його ефективність залишається недостатньою. Чинна система регулювання цін (тарифів) на товари (послуги), що виробляються (реалізуються) суб’єктами природних монополій, ґрунтується на витратних методах, які стимулюють компанії до нарощування витрат. При цьому під час перегляду цін (тарифів) на товари (послуги), що виробляються (реалізуються) суб’єктами природних монополій, за основу приймаються витрати попереднього періоду, що призводить до збереження у тарифах усіх неефективних витрат попередніх періодів. Загострюється проблема доступу до послуг суб’єктів природних монополій як для суб’єктів господарювання, так і для кінцевих споживачів [11].

Таблиця 2

Структурні передумови конкуренції в Україні

	2001	2004	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Конкурентна структура	53,9	54,3	55,4	53,1	56,7	54,3	48,3	49,8
З ознаками домінування	22,7	19,9	22,1	25,8	25,6	22,6	30,7	27,6
„Жорстка” олігополія	11,6	15,3	13,6	14,4	12,0	16,6	12,5	15,4
„Чиста” монополія	11,8	10,5	8,9	6,7	5,7	6,5	8,5	7,2

Джерело: Звіти АМКУ за відповідні роки [12–19].

Завдання АМКУ регулювати ціни (тарифи) на товари природних монополій. На початок 2011 р. 49,8 % продукції продається на ринках із відсутніми структурними обмеженнями. На початок 2010 р. відповідна частка становила 48,3 % (табл. 2). Тобто за період 10 років істотних передумов

створення конкурентних структур на товарних ринках країни не було забезпечено, при цьому насамперед в інституційному контексті.

У цьому напрямку розроблене та прийняте розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 роки” від 19 вересня 2012 р. Згідно із цим нормативно-правовим документом, на урядовому рівні підтверджується факт недостатнього розвитку конкуренції на товарних ринках країни.

У сфері зовнішньоекономічних аспектів функціонування ринків економічних благ в Україні необхідно зазначити факт прийняття нового Митного кодексу від 13 березня 2012 р. Необхідність прийняття Митного кодексу не викликає жодних сумнівів. Так, зокрема, попередня його редакція від 2002 р., очевидно, не відповідала тенденціям розвитку як світової економіки рівню розвитку міжнародної торгівлі, так і зовнішньоекономічним операціям, що здійснюють українські підприємства. Обсяги експорту товарів з України у 2002 р. становили 124 млрд. грн, тоді як у 2011 р. – 708 млрд. грн, обсяг експорту транспортних послуг у 2002 р. становили 3,3 млрд. дол. США, а у 2012 р. – 8,5 млрд. дол. США.

Укладення нового Митного кодексу проводилося із метою узгодження законодавства із участю України у міжнародному зовнішньоекономічному середовищі. Митний кодекс, який набрав чинності 1 червня 2012 р., загалом спростив процедуру митного оформлення, але розширив повноваження митних органів під час проведення перевірок. Прогресивним нововведенням юристи вважають запровадження нового суб’єкта зовнішньоекономічної діяльності – уповноваженого економічного оператора (УЕО).

Суть діяльності УЕО полягає у розвитку євромитниці за програмою партнерства з бізнесом, практики впровадження міжнародних стандартів безпеки торгівлі, організації безпечного ланцюга поставок товарів і спрощення процедур зовнішньої торгівлі. Створення уповноваженого економічного оператора пов’язано із узгодженням митного законодавства із Міжнародною Конвенцією „Про спрощення та гармонізацію митних процедур” від 18 травня 1973 р. (Киотська конвенція). З метою усунення розбіжностей щодо митних правил та процедур договірних сторін у ній було впроваджено поняття „уповноважена особа” та передбачено застосування до них спеціальних процедур.

Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі (Всесвітня митна організація – ВМО) в Україні були прийняті у 2005 р. Їх прийняття пов’язане із наданням гарантій безпеки здійснення зовнішньоторговельних операцій. Передбачені у Рамкових стандартах принципи та стандарти створюють умови для підвищення безпеки міжнародної торгівлі та сприяють безперервному руху товарів між країнами, спрощують митні процедури та контролю. У цьому документі використано поняття „уповноважений економічний оператор”.

Уповноважений економічний оператор – це особа (одна з учасників зовнішньоекономічної діяльності), яка разом з митними органами забезпечує безпеку та надійність міжнародного ланцюга поставок товарів. Для одержання такого статусу надається відповідне державне свідоцтво. УЕО має право на спрощення митних процедур, митного контролю щодо надійності та безпеки. Такі зміни були внесені до Митного кодексу України у ЗУ „Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України” від 12 травня 2011 р. Діяльність інституту УЕО має на меті зменшити терміни постачання товарів та витрати на їх здійснення. Для цього проводиться стандартизація та сертифікація бізнес-процесів у ЗЕД, використовуються нові технології у логістиці та керуванні ланцюгами поставок. Як зазначено у Звіті про партнерство Американської торговельної палати [20] за 2012–2013 рр., запровадження чіткого формулювання поняття УЕО є одним із основних покращень прийнятого Митного кодексу.

Серед актуальних нормативно-правових актів Уряду України варто зазначити затвердження Постанови Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187 „Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки” [21]. Прийняття такого програмного документа можна вважати важливим кроком для систематичного та чітко визначеного напрямку діяльності. Зокрема істотним аспектом є визначення пріоритетів діяльності щодо господарської діяльності:

1. Підвищення конкурентоспроможності економіки.
2. Забезпечення інвестиційних умов господарської діяльності.

3. Підтримка національного товаровиробника та імпортозаміщення.
4. Розвиток високотехнологічних перспективних секторів.
5. Структурні реформи у стратегічних секторах.
6. Міжнародна співпраця та експортний потенціал [21].

Також на позитивну оцінку заслуговує розуміння урядом необхідності проведення комплексної та систематичної діяльності на різних рівнях державного управління. Для досягнення визначених цілей необхідним є проведення жорсткої фінансової політики, досягнення збалансованого бюджету, упорядкування державних витрат. Окремо зазначаються питання податкового навантаження, дешевих довготермінових кредитів, вирішення питання існуючих адміністративних бар'єрів для ведення бізнесу, процесу гармонізації системи технічного регулювання з вимогами ЄС. Загалом на реалізацію цієї програми передбачено 460 млрд. грн [22]. З огляду на визначені у цій програмі часові параметри, виникає сумнів щодо високої ймовірності виконання таких поставлених завдань. Із перелічених шести позицій можливо виконати за рік лише поточні та актуальні питання та завдання. На нашу думку, обрані пріоритети потребують систематичнішого підходу, що, своєю чергою, передбачає діяльність тих самих державних інституцій впродовж 10–15 років. Для прикладу, Загальнодержавна програма розвитку конкуренції в Україні прописана на 2013–2023 рр., тобто на 10 років. Також суперечливим є бачення у програмі активізації розвитку економіки цільових показників функціонування економіки. Зокрема, приріст реального ВВП очікується на рівні 2,5–3,4 % у 2013 р. та 3–4 % – у 2014 р., тоді, як за прогнозами міжнародних інституцій (Світовий Банк), – на рівні 2,2 та 3,2 % відповідно [23]. Отже, прийняття подібних програмних документів, з огляду на визначені пріоритетні напрямки діяльності, можна сприймати як „дорожню карту” у наступні періоди. З іншого боку, при їх прийнятті не простежується адекватне розуміння умов господарювання, в яких ці цілі будуть реалізовуватись.

Висновки. Загалом складність ведення господарської діяльності на товарних ринках України часто пов'язана із виникненням правових невизначеностей, які, маючи на меті ліквідувати асиметричність інформації, яка є наслідком дії ринкового механізму як такого, пов'язані із волатильністю правових норм та відсутністю чіткого їх формулювання, трактування та відповідного використання на практиці.

До основних засобів впливу держави на товарні ринки, як правило, належать: 1) встановлення норм і правил здійснення підприємницької діяльності та взаємодії суб'єктів на товарних ринках; 2) забезпечення захисту прав власності та виконання формальних прав поведінки; 3) надання послуг державою; 4) вжиття заходів щодо стимулювання розвитку ринку, які не можуть бути реалізовані недержавними інституціями [24, с. 62.].

Розгляд правових аспектів інституційного середовища товарних ринків України засвідчив, що деякі нормативно-правові акти є особливо актуальними для сьогодення.

Частим явищем у сукупності існуючих нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання, є низький рівень урегульованості їх між собою щодо співвідношення та щодо рівня юридичної сили. Як наслідок, суспільні відносини не характеризуються чітко прописаними „правилами гри” через неоднозначне тлумачення норм, несистематизованість у межах однієї галузі нормативно-правових актів. Такі явища становлять додаткові елементи невизначеності та ризику, які підприємства змушені враховувати у своїй діяльності. При цьому такий вид ризику також є джерелом витрат, оскільки необхідний певний час та кошти для формування чіткого розуміння того чи іншого законодавчого аспекту.

1. Кульнєва Г.М. *Інституційні аспекти національної економіки України* / Г.М. Кульнєва // *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* – 2010. – № 6. – С. 36–40. 2. Корнільюк Р. Мічені Нобелем: великий експериментатор Вернон Сміт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/10/1/250377/>. 3. Akerlof George A. *The Market of “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism* // *The Quarterly Journal of Economics.* – Vol.84, No.3 (Aug., 1970). – P. 488–500. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

[http://economics.sas.upenn.edu/~hfang/teaching/socialinsurance/readings/fudan_hsbc/Akerlof70\(2.1\).pdf](http://economics.sas.upenn.edu/~hfang/teaching/socialinsurance/readings/fudan_hsbc/Akerlof70(2.1).pdf).

4. Царенко О.В. Методологічні основи створення інституційного середовища щодо формування конкурентних переваг регіонального ринку України / О.В. Царенко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 4. – С. 194–200. 5. Дементьєв В.В., Вишневський В.П. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз / В.В. Дементьєв, В.П. Вишневський // Економічна теорія. – 2011. – № 3. – С. 5–20. 6. Ляшенко В.І. Інституційні паски перехідної економіки / В.І. Ляшенко / Наукові праці ДонНТУ. Серія: Економічна. – 2005. – Вип. 89-1. – С. 178–184. 7. Указ Президента України „Про державну інспекцію України з контролю за цінами” від 19 січня 2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/19/2012>. 8. Сич Є.М. Монопольно-конкурентні тенденції галузевих ринків / Є.М. Сич, О.В. Бойко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія „Економічні науки”: збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2011. – № 2(50). – 334 с. 9. Пустовойт О.В. Результативність внутрішнього ринку національної економіки: методологія та аналіз / О.В. Пустовойт // Економіка і прогнозування. – 2007. – С. 75–92. 10. Таблиці „Витрати-випуск”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>. 11. Проект Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні на 2013–2023 роки. Антимонопольний комітет України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=214830&cat%20_id=214829. 12. Звіт Антимонопольного комітету України за 2011 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=212425&cat_id=212422. 13. Звіт Антимонопольного комітету України за 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=194113&cat_id=194112. 14. Звіт Антимонопольного комітету України за 2009 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=178067&cat_id=161760. 15. Звіт Антимонопольного комітету України за 2008 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=144689&cat_id=144688. 16. Звіт Антимонопольного комітету України за 2007 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=104930&cat_id=104929. 17. Звіт Антимонопольного комітету України за 2005 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=68059&cat_id=67885. 18. Звіт Антимонопольного комітету України за 2004 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=67887&cat_id=67884. 19. Звіт Антимонопольного комітету України за 2001 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=68062&cat_id=67881. 20. Partnership for Ukraine to successfully compete in the global economy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chamber.ua/files/documents/updoc/publications/15363/2012_2013_Partnership_for_Ukraine_to_Successfully_Compete_in_the_Global_Economy_ENG.pdf. 21. Текст Постанови „Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmi.gov.ua/control/uk/cardnpd>. 22. Текст Постанови „Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmi.gov.ua/control/uk/cardnpd>. 23. Світовий банк погіршив прогноз зростання ВВП України на 1,6 %. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/01/16/294869>. 24. Внутрішній ринок України: теорія та стратегія посткризового розвитку: наук.-метод. розробка / В.Г. Бодров, Н.І. Балдич, В.О. Гусєв та ін. / за заг. ред. В.Г. Бодрова. – К.: НАДУ, 2011.